

ІСТОРІЯ БЕЗ ЦЕНЗУРИ

За підтримки

Інституту історії України НАН України
Історичного факультету Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
Українського інституту національної пам'яті

Рекомендовано до друку вченою радою
історичного факультету Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка

ЛІКБЕЗ
історичний фронт

Сьогодні, коли відбуваються потужні зрушення в суспільному сприйнятті минулого, відновлюється інтерес до історії України. Читач може познайомитися з думкою провідних вітчизняних істориків, результатами останніх наукових досліджень та відкриттів. При цьому автори не виконують ідеологічне замовлення, їхні оцінки часом не збігаються, що дозволяє кожному з нас самому виступити суддею в цих суперечках.

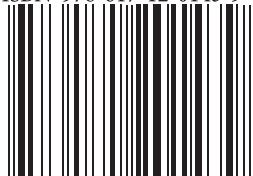
- Які військові конфлікти відбувалися на українських теренах
- На чому тримаються українські воєнні традиції
- Що треба згадати і відновити, про що нагадувати постійно
- Що в нашій історії факти, а що — пропаганда

Сьогодні ці теми стали вкрай актуальними, і запропонована книжка може відповісти на чимало питань, які цікавлять і турбують кожного українця.

Володимир В'ятрович,
директор Українського інституту
національної пам'яті

www.bookclub.ua

ISBN 978-617-12-0143-9

9 786171 201439

ПОЛЕ БИТВИ — УКРАЇНА
Від «володарів степу» до «кіборгів»

ПОЛЕ БИТВИ— УКРАЇНА

Від «володарів степу»
до «кіборгів»

Воєнна історія України
від давнини
до сьогодення

ІСТОРІЯ БЕЗ ЦЕНЗУРИ

КЛМБ
СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

ПОЛЕ БИТВИ— УКРАЇНА

Від «володарів степу»
до «кіборгів»

---

*Воєнна історія України
від давнини
до сьогодення*

ХАРКІВ **КЛУБ**
2016 **СІМЕЙНОГО**
ДОЗВІЛЛЯ

УДК 94(477)
ББК ТЗ(4Ук)6-4
П49

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

За підтримки
Інституту історії України НАН України
Історичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Українського інституту національної пам'яті

Рекомендовано до друку вченою радою історичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 10 від 22 жовтня 2015 р.)

Авторський колектив:
*Борис ЧЕРКАС, Олексій СОКИРКО, Андрій ПЛАХОНІН,
Яна ПРИМАЧЕНКО, Михайло ВІДЕЙКО, Андрій ГАЛУШКА,
Кирило ГАЛУШКО, Сергій ГРОМЕНКО, Максим МАЙОРОВ,
Андрій РУККАС, Євген СИНИЦЯ*

Упорядкування *Кирила Галушка*

Рецензенти:
*Г. Боряк, доктор історичних наук, член-кореспондент НАН України
В. В'ятрович, доктор історичних наук*

Громадський просвітницький проект «ЛІКБЕЗ. Історичний фронт»

ЛІКБЕЗ
історичний фронт

Дизайнер обкладинки *Кирило Ткачов, Владислав Проконів*

ISBN 978-617-12-0143-9

- © Б. Черкас, О. Сокирко, А. Плахонін, Я. Примаченко, М. Відейко, А. Галушка, К. Галушко, С. Громенко, М. Майоров, А. Руккас, Є. Саниця, текст, 2016
- © Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2016
- © Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2016

Вступ

Те, що історія України створюється не колись у минулому, а відбувається сьогодні, ми всі впевнилися протягом вкрай нервових і важких 2014—2015 рр. З'ясувалося, що незалежна держава, що утворилася 1991 р., пройшла час «пошуку себе» й опинилася в ситуації випробування своєї життєздатності. І, попри внутрішню кризу та зовнішню агресію, Україна та її громадяни показали, що вони — можливо, навіть несподівано для себе — готові до випробувань. Адже Україна народилася не вчора, а її народ тисячоліттями живе на своїй землі, змінюючи назву та державну приналежність, проте не змінюючи своєї сутності та прагнення до самостійного життя.

Це дозволяє нам, теперішнім українцям, значно краще зрозуміти наших предків, які будували підмурівок нашої країни також у тяжких і драматичних обставинах. Щось їм вдалося, щось — ні, але зрозуміло, що кожному поколінню українців треба вміти відстояти своє. Проте для цього потрібні не лише воля і хоробрість, а й знання про те, звідки ми прийшли, чого досягли, що маємо й завдяки чому.

Усі ці слова читачі могли б почути й від різних наших політиків і демагогів. Але історична наука не надто шанує гучні й пафосні слова, оскільки дивиться на Україну багато в чому «з точки зору вічності». До того ж історики — такі самі громадяни, як і решта, вони живуть у тій самій країні та в тому ж світі, переймаються тим самим, що й їхні співгромадяни. Проте історики мають доступ до тієї інформації, яка нині вкрай цікава і потрібна широкому загалові, й тому охоче діляться цими знаннями, допомагаючи нашій громаді вистояти в скруті.

Улітку 2014 р. на інтернет-сайті likbez.org.ua запрацював громадський проект «ЛІКБЕЗ. Історичний фронт», який об'єднав небайдужих до долі країни істориків з провідних наукових та освітніх установ України: Інституту історії України НАНУ, Українського інституту національної пам'яті, історичного факультету Університету Шевченка, Інституту української археології ім. М. Грушевського. Спершу на цьому ресурсі ми прагнули дати відповіді на купу пропагандистських антиукраїнських історичних міфів і робили це доволі успішно. Надалі ж стало зрозуміло, що деякі українські історичні міфи також завдають шкоди, оскільки розмивають для пересічного українця межу між реальністю та привабливою вигадкою. Тож ми вважаємо, що інформація про українське минуле, оперта на факти, а не на вигадки чи ідеологічне замовлення, краще допоможе сучасним українцям усвідомити власну позицію щодо тих чи інших подій та зрозуміти, як ставитися до минулого, сьогодення і майбутнього.

Але все це — наша, українська історія. Без цензури.

*Кирило Галушко,
координатор проекту «ЛІКБЕЗ.
Історичний фронт»*

ТЕРИТОРІЯ УКРАЇНИ З ВОЄННОЇ ТОЧКИ ЗОРУ

Ландшафтно-кліматичні характеристики території України є, без жодного перебільшення, унікальними. Саме особливості ландшафту здебільшого визначали те, що цей простір був (із давніх давен) і залишається до сьогодні одним із найжвавіших культурних перехресть Старого Світу. Варто, щоправда, зважати, що культурні контакти часто-густо мали зовсім не мирний характер. Тож культурне перехрестя в усі часи було не стільки «ярмарковим майданом», скільки театром військових дій.

Сучасні кордони України визначалися багатьма факторами, однак географічний серед них посідає чільне місце. Найбільш чітко окреслений південний кордон, що визначається лінією узбережжя Чорного та Азовського морів. Відносно чітким є й кордон західний, позначений Карпатами. Як моря, так і Карпатські

гори не були абсолютно нездоланими перепонами вже у давнину, проте перетинання цих природних кордонів не було легким. Показово також, що в певні періоди культурні (а подекуди й державні) кордони проходили не Карпатами, а річищем найбільшої річки Прикарпаття, Дністра. Долина Дністра на багатьох ділянках має вигляд каньйону, течія стрімка, тож річка видавалася більш потужною природною перешкодою, аніж Карпатські хребти із чималою кількістю перевалів. Південні відноги Карпат відстоять на 150—200 км від морського узбережжя, тож природний кордон на південному заході утворюють пониззя Дунаю та нижня течія Пруту. Північний кордон помітно розмитіший, однак і тут його лінія значною мірою збігається із річищами найпотужніших приток Дніпра, Прип'яті на Правобережжі та системи Десни—Сейму на Лівобережжі. Ще менш визначеним є природний кордон на сході. Загалом його можна позначити лінією Сіверський Донець — Дон. Варто зазначити, що античні географи, судячи з усього, вважали середньою та верхньою течіями Танаїсу-Дону саме Сіверський Донець, а не сучасне головне русло Дону.

Ріки відгравали не лише роль кордонів. Не менш важливою була, так би мовити, «логістична» функція розгалуженої гідромережі, що рясно вкриває українські обшири. Йдеться навіть не стільки про плавання ріками, скільки про те, що у давнину та й у менш віддалені часи саме річкові долини слугували своєрідними дороговказами, визначали напрямки «магістральних шляхів» міграцій, торговельно-обмінних зв'язків, зрештою — військових походів.

Переважає більшість річок, що протікають територією України, належить до стоку Чорного моря. Чи не єдине помітне виключення з цього правила — Західний Буг. Однак це практично не позначалося негативно на інтенсивності зв'язків із територіями, річкова система котрих належить до стоку Балтійського моря.

Своєрідною віссю території України є Дніпро, що разом із допливами складає потужний транспортний вузол, котрий має виходи на основні річкові системи Східної та Центральної Європи. Зокрема, Прип'ять через свої праві притоки безпосередньо

пов'язана з басейнами найбільших рік Правобережжя — Південного Бугу та Дністра. Зв'язок із басейном Південного Бугу забезпечують й інші правобережні притоки Дніпра (Тетерів, Рось, Тясмин). Виток Прип'яті лежить лише за 12 км від русла Західного Бугу, що від найдавніших часів забезпечує сталу систему комунікацій із басейном Вісли. Зв'язок басейну Дніпра з Балтійським регіоном забезпечувався не лише Бузько-Вісленським шляхом. Численні праві допливи верхньої течії Дніпра, найпотужнішим серед яких є Березина, дозволяли досягати басейнів Західної Двіни (Даугави) та Німану (Немунасу). Загалом, на витoki Дніпра та його численні дрібні притоки у верхній течії «зав'язані» переходи у басейни рік Балтійського стоку (Західної Двіни та Ловати) і Волги. Додатковими шляхами до останнього були також великі ліві притоки Дніпра — Сож та Десна. Остання забезпечувала сталі комунікації з насамперед Окським басейном. Надзвичайно важливою ланкою комунікації є Сейм. З одного боку, він «ув'язує» в цілісну систему басейни всіх найбільших лівих приток Дніпра (Сули, Псла, Ворскли), з іншого ж — єднає басейн Дніпра з річковою системою Сіверського Дінця — Дону.

Отже, Дніпро та його найбільші притоки створюють своєрідний замкнений контур всієї гідромережі території України, але одночасно забезпечують також виходи на інші найбільші річкові системи Східно-Європейської рівнини та південної частини Балтійського регіону. Правобережна та лівобережна частини України в контексті гідромережі мають помітні відмінності. Для першої характерна наявність чималої кількості рік першого порядку (таких, що впадають безпосередньо у море). Найголовнішими серед них є вже неодноразово згадані Дністер та Південний Буг, що простягаються на сотні кілометрів углиб суходолу і є певною мірою альтернативними Дніпру шляхами від чорноморського узбережжя на північ. Натомість на Лівобережжі всі великі та середні ріки (Орель, Самара, Ворскла, Псел, Сула, Трубіж) є допливами Дніпра.

Кілька слів окремо слід сказати про Дунай. Пониззя Дунаю є не лише ділянкою природного кордону за лінією Карпати —

Зміст

ТЕРИТОРІЯ УКРАЇНИ З ВОЄННОЇ ТОЧКИ ЗОРУ (Є. СИНИЦЯ).....	5
ПОЧАТКИ ВІЙСЬКОВОЇ СПРАВИ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ (ВІД ДОБИ НЕОЛІТУ ДО X СТ. ДО Н. Е.) (М. ВІДЕЙКО).....	11
Історичні процеси на території України від доби неоліту до 900 р. до н. е.	12
Військова справа доби неоліту-енеоліту.....	16
Військова справа доби бронзи.....	18
ВІЙСЬКОВА СПРАВА ТА ВІЙНИ ДОБИ РАНЬОГО ЗАЛІЗА (X СТ. ДО Н. Е. — III СТ. Н. Е.) (М. ВІДЕЙКО, С. ГРОМЕНКО, Є. СИНИЦЯ)	21
Історичні процеси на українських землях кіммерійської та скіфської доби.....	22
Озброєння, тактика бою та походи кіммерійців	26
Азійські пригоди кіммерійців.....	27
Озброєння, військова справа та походи скіфів	30
Азійські походи скіфів.....	32
Країна міст.....	36
Військова справа античних міст-держав Північного Причорномор'я.....	39
Військова справа та походи сарматів.....	43
ВІЙСЬКОВА СПРАВА ТА ВІЙНИ ДОБИ ВЕЛИКОГО ПЕРЕСЕЛЕННЯ НАРОДІВ (III—VII СТ.) (Є. СИНИЦЯ).....	56
Військова справа та походи германців	56
Війни готів.....	61
Гунська навала	76
Військове мистецтво давніх слов'ян	80
ВІЙНИ РУСИ: ВІД ДОРОСТОЛА ДО ЯРОСЛАВА (X—XIII СТ.) (А. ПЛАХОНІН).....	92
Політична історія українських земель за давньоруських часів.....	92
Дружинний період.....	93
Походи Святослава.....	97
Держава Володимира та Ярослава.....	102
Удільний період	104
Етапи децентралізації Русі: погроми Києва 1169 та 1203 рр.....	108

Битва на Калці	112
Битва під Ярославом	117
ВІЙСЬКОВА СПРАВА ТА ВІЙНИ ЛИТОВСЬКОЇ ДОБИ (XIV—XVI СТ.) (Б. ЧЕРКАС, М. ВІДЕЙКО, А. ГАЛУШКА)	122
Організація й комплектування війська	122
Військо Великого князівства Литовського	163
Грюнвальдська битва	177
Битва під Оршею 1514 р.	181
ВІЙСЬКОВА СПРАВА ТА ВІЙНИ ДОБИ КРИМСЬКОГО ХАНАТУ (А. ГАЛУШКА)	187
Політична історія Північного Причорномор'я у XIV — першій половині XVII ст.	187
Військо Кримського ханства	194
Розорення Києва ханом Менглі Ґераєм 1482 р.	209
Кримські походи на Москву 1571 та 1572 рр.	212
Військова справа та війни на українських землях за польської доби (1569—1648 рр.)	217
УКРАЇНСЬКЕ ВІЙСЬКО КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ (1648—1775) (О. СОКІРКО)	230
Військово-політична історія України Козацької доби	230
Збройні сили Козацького гетьманату	244
Козацьке ополчення	245
Наймані війська	249
Надвірні та приватні формування	252
Корпус артилерії	255
Пилявецька битва 1648 р.	256
Конотопська битва 1659 р.	259
Взяття турецьких фортець у пониззі Дніпра 1695 р.	261
УКРАЇНСЬКЕ ВІЙСЬКО ДОБИ ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ 1917—1921 рр. (А. РУККАС)	264
УКРАЇНА ТА УКРАЇНЦІ У ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ	290
Карпатська Січ	295
Бій на Красному полі	299
Орієнтації українських політичних рухів	302
Українці у Вересневій кампанії 1939 р.	305
Військові дії на Східному фронті у 1941—1942 рр.	309
Рух Опору в Україні у 1941—1944 рр.	320
Бій під Гурбами	328
На боці держав Осі	330
На боці Об'єднаних Націй	333
ВІЙНА НА СХОДІ УКРАЇНИ 2014—2015 РР.	336
Російська окупація Криму	338
Антитерористична операція	340
Парламентська асамблея ОБСЄ, що звинуватила Росію в окупації України	344

Популярне видання

**Поле битви — Україна.
Від «володарів степу» до «кіборгів».
Воєнна історія України від давнини до сьогодення**

Головний редактор *С. С. Скляр*
Керівник проекту *В. В. Столяренко*
Завідувач редакції *К. В. Новак*
Відповідальний за випуск *І. Г. Веремій*
Художній редактор *Ю. О. Сорудейкіна*
Технічний редактор *В. Г. Євлахов*
Коректор *І. Г. Близнюкова*

Підписано до друку 15.12.2015.
Формат 84x108/32. Друк офсетний.
Гарнітура «Minion Pro». Ум. друк. арк. 18,48.
Наклад 8000 пр. Зам. № .

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а
E-mail: cop@bookclub.ua

Віддруковано у ПРАТ «Харківська книжкова фабрика «Глобус»»
61012, м. Харків, вул. Енгельса, 11.
Свідоцтво ДК № 3985 від 22.02.2011 р.
www.globus-book.com

Поле битви — Україна. Від «володарів степу» до «кіборгів». Воєнна історія України від давнини до сьогодення / Упоряд. К. Галушко. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. — 352 с. : іл.

ISBN 978-617-12-0143-9

УДК 94(477)
ББК ТЗ(4Ук)6-4

1. Олександрія, просп. Леніна, 77 (ТЦ «Гранд-Плаза», 2-й поверх), (05235) 7-15-50
2. Артемівськ, вул. Радянська, 69 (ТЦ «Азов-Плаза», 2-й поверх), (0627) 44-90-99
3. Біла Церква, вул. Ярослава Мудрого, 5/13 (колишній універмаг «Дружба», 1-й поверх), (0456) 39-04-68
4. Білгород-Дністровський, вул. Московська, 16-А (ТЦ «Рута-Плаза», 2-й поверх), (04849) 6-07-26
5. Бердянськ, просп. Леніна, 35-А (ТЦ «DEL MAR», 1-й поверх), (06153) 3-48-40
6. Бориспіль, вул. Київський шлях, 10-В (ринок «Зоряний», місце 103), (06153) 3-48-40
7. Вінниця, вул. Папаніна, 1-А (ТЦ «Квартал», 2-й поверх), (0432) 50-88-06
8. Вознесенськ, вул. Синякова, 5-А, (05134) 3-20-19
9. Дніпродержжиринський, просп. Леніна, 57-А (ТЦ «Фуршет», 1-й поверх), (0569) 53-42-26
10. Дніпропетровськ, просп. Карла Маркса, 105 (ТЦ «Сільпо», 2-й поверх), (056) 770-00-55
11. Дніпропетровськ, вул. Калінова, 9-А (ТЦ «Miriada», 1-й поверх), (056) 760-33-30
12. Житомир, вул. Київська, 87 (ТЦ «Волак», 2-й поверх), (0412) 41-24-85
13. Запоріжжя, просп. Леніна, 58, (061) 787-63-86
14. Запоріжжя, просп. Металургів, 2-Ж (ТЦ «Рекордний», 0-й поверх), (061) 236-86-54
15. Івано-Франківськ, пл. Ринок, 1 (ТЦ «Галерея Н», 0-й поверх), (0342) 72-58-32
16. Ізмаїл, вул. Пушкіна, 47 (ТЦ «Електрон», 2-й поверх), (04841) 6-22-12
17. Ізюм, пл. Радянська, 7, (05743) 3-14-72
18. Кам'янець-Подільський, вул. Данила Галицького, 11/3 (ТЦ «Максимум», 2-й поверх), (03849) 6-48-11
19. Київ, вул. Велика Васильківська, 72 (ТЦ «Олімпійський», 3-й поверх), (044) 590-25-76
20. Київ, вул. Райдужна, 15 (ТЦ «Фуршет», 0-й поверх), (044) 540-23-65
21. Київ, вул. Маршала Малиновського, 12-А (ТЦ «Метрополіс», 3-й поверх), (044) 500-62-73
22. Київ, вул. Лукашевича, 15-А (ТЦ «Європорт», 2-й поверх), (044) 461-94-82
23. Київ, вул. Драгоманова, 29 (ТЦ «Центрум», 1-й поверх), (044) 502-18-96
24. Київ, вул. Попудренка, 90/2 (ТЦ «Маяк», 3-й поверх), (044) 361-91-46
25. Кіровоград, пров. Центральний, 3/1 (ТЦ «Плаза», 1-й поверх), (0522) 35-20-55
26. Ковель, бульв. Лесі Українки, 18 (ТЦ «Бульвар», 2-й поверх), (03352) 5-21-40
27. Конотоп, вул. Конотопських дивізій, 24-А (ТЦ «Маяк», 2-й поверх), (05447) 6-36-77
28. Краматорськ, вул. Палацова, 23 (ТЦ «Прогрес», 2-й поверх), (0626) 48-97-87
29. Красноармійськ, вул. Свердлова, 148, (06239) 2-00-48
30. Кременчук, вул. Леніна, 15/42 (ТЦ «Мега», 2-й поверх), (0536) 72-97-65
31. Кривий Ріг, просп. Гагаріна, 4 (ТЦ «Плаза-2», 2-й поверх), (056) 409-81-09
32. Кривий Ріг, вул. Ватуліна, 39-А, (056) 409-60-75
33. Лисичанськ, просп. Леніна, 117 (ТЦ «Лимон», 2-й поверх), (067) 570-61-62
34. Луцьк, вул. Рівненська, 48 (ТЦ «Фокстрот», 1-й поверх), (0332) 78-35-08
35. Львів, вул. Братів Рогатинців, 15, (032) 235-50-12
36. Львів, вул. Городоцька, 179 (ТЦ «Скряня», 2-й поверх), (032) 298-88-07
37. Маріуполь, просп. Металургів, 64 (ТЦ «Слизавета», 1-й поверх), (0629) 41-27-71
38. Мелітополь, просп. Богдана Хмельницького, 24 (ТЦ «Пасаж», 2-й поверх), (0619) 44-83-49
39. Миргород, вул. Гоголя, 147 (ТЦ «Мир», 1-й поверх), (05355) 5-06-08
40. Ніжин, вул. Шевченко, 11-А (ТЦ «Гермес», 2-й поверх), (04631) 90-10-2
41. Миколаїв, вул. Потьомкінська, 63/2, (0512) 47-58-43
42. Нікополь, просп. Трубіників, 14 (ЦУМ, 1-й поверх), (05662) 2-50-03
43. Нова Каховка, вул. Паризької комуні, буд. 13, ТЦ «Центральний (колишній «Дитячий світ»), 2-й поверх, (05549) 7-96-51
44. Новомосковськ, вул. Радянська, 34 (ТЦ «СП-Центр», 2-й поверх), (0569) 69-65-79
45. Одеса, вул. Велика Арнаутська, 61, (048) 786-05-88
46. Одеса, вул. Краснова, 17 (пл. Толбухіна), (048) 780-19-84
47. Одеса, просп. Добровольського, 99, (048) 755-04-40
48. Павлоград, вул. Карла Маркса, 84-А, (057) 752-65-92
49. Первомайськ, вул. Революції, 34, (05161) 7-53-99
50. Полтава, вул. Жовтнева, 50, (0532) 60-60-40
51. Рівне, вул. Київська, 67-А (ТЦ «Арена», 2-й поверх), (0362) 64-26-37
52. Селідове, вул. Карла Маркса, 10 (Будинок побуту, 2-й поверх), (06237) 7-00-34
53. Слов'янськ, пл. Жовтневої революції, 3 (ТЦ «Фокстрот», 2-й поверх), (0626) 62-11-02
54. Суми, вул. Соборна, 42, (0542) 77-17-12
55. Тернопіль, вул. Перля, 3 (ТЦ «Новус», 2-й поверх), (0352) 43-12-76
56. Ужгород, пл. Кирила та Мефодія, 3 (універмаг «Україна», 2-й поверх), (0312) 67-22-29
57. Харків, просп. Маршала Жукова, 3-А, (057) 392-03-43
58. Харків, просп. Гагаріна, 20-А (ТЦ «На Гагаріна», 2-й поверх), (057) 703-44-58
59. Харків, вул. Академіка Павлова, 144-Б (ТЦ «Космос», 3-й поверх), (057) 720-12-29
60. Харків, вул. Полтавський шлях, 144 (ТБЦ «Компас», 2-й поверх), (057) 720-10-33
61. Херсон, просп. Ушакова, 35-А (ТЦ «Адмірал», 2-й поверх), (0552) 46-00-66
62. Хмельницький, вул. Свободи, 73 (ТЦ «Фуршет», 3-й поверх), (0382) 72-66-51
63. Черкаси, вул. О. Дашкевича, 26 (ТЦ «Сільпо», 3-й поверх), (0472) 54-04-47
64. Чернігів, просп. Перемоги, 103, (0462) 65-32-31
65. Чернівці, вул. Головна, 10, (0372) 58-72-44
66. Шостка, вул. Карла Маркса, 24, (05449) 7-37-46

Замовляйте книжки будь-яким зручним способом

- за телефонами довідкової служби
(050) 113-93-93 (МТС); (093) 170-03-93 (life);
(067) 332-93-93 (Київстар); (057) 783-88-88

- на сайті Клубу: www.bookclub.ua

Надсилається безплатний каталог

**Запрошуємо авторів, перекладачів,
художників, редакторів до співпраці**
e-mail: publish@bookclub.ua

Для гуртових клієнтів

Харків

тел./факс +38(057)703-44-57
e-mail: trade@bookclub.ua
www.trade.bookclub.ua

Київ

тел./факс +38(067)575-27-55
e-mail: kyiv@bookclub.ua

Одеса

тел./факс +38(067)572-44-28
e-mail: odessa@bookclub.ua